

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Wereldgelijkvormigheid

(IV)

Over de cultuur laat zich moeilijk spreken. Deze toch wordt allereerst en allermeeft beoefend door de landbouwer in zijn blauwe kiel en de visser in zijn wijde broek, door de timmerman in z'n manchesterpak en de monteur in zijn overall, door de schooljuffrouw met haar Aap-Noot-Mies en de apotheker met zijn doosjes en flesjes, door de student die op Xenophon blokt en door een hoogleraar die een niet altijd gewaardeerd dictaat voorleest. Men heeft echter in het spraakgebruik dit woord geannexeerd voor de gele trui, voor de klein-kunst die in vele gevallen meer klein is dan kunst voor reciteerverenigingen die van alles doen, uitgenomen reciteren, verder voor club-werk onder de massa-jeugd en voor populair-wetenschappelijke artikelen in de courant. Indien ik Minister van Financiën ware, ik zou op het gebruik van dit woord weelde-belasting doen heffen! Ach, onze tijd is zeer weinig cultureel, ergo spréékt men zeer veel over cultuur. In mijn jeugd was dit anders. Als wij toen dit woord op de lippen hadden genomen, dan had onze grootvader ons een dreun om de oren gegeven en onze vader zou gezegd hebben: „Heb niet zo'n uitdouwung, zeun!“ Toch waren, op de keper bezien, die grootvader en die vader heel wat dichterbij de ware cultuur dan wij. Ik heb scheepmakers en molenaars gekend, die zelf hun kinderen leerden lezen, schrijven en rekenen, nóg zie ik de duimstok van mijn vader bij een woord uit het leesboekje! Ze oefijften ons in de geschiedenis van volk en kerk, de namen van Bilderdijk en Groen, van Kuyper en Elout, van Brummelkamp en van Velzen, van Bavinck, van Mevrouw Bosboom Toussaint en van Johanna Breevoort, werden ons in het hart gegrift. Op een stille Zondag droegen zulke vaders hele stukken uit Da Costa en van A. Brummelkamp Jr uit het hoofd voor. De krant werd gespeld — er wàs toen nog een krant! En thans? Ofschoon zelf niet cultureel, heb ik groot respect voor diegenen onder ons, die zich op serieuze wijze van onze cultuur-roeping (dit woord nu in de ware zin des woords) reken-schap geven. Maar als er ook in onze dagen over Christelijke, ja, Calvinistische cultuur gesproken wordt door lieden, die geen regel van Kuyper gelezen hebben, die van de Institutie van Calvin alleen de band hebben gezien en die broodnodig Zahns Bijbelse Geschiedenissen moesten doornemen, dan veroorloof ik mij te zeggen, dat zulk een Christelijke of Calvinistische cultuur lak en larie is! Calvin! welk een nonsens heeft men onder het etiket van uw naam verkocht!

Over Sport en Spel, over Ontspanning en Vermaak, treed ik niet in bijzonderheden. Het is moeilijk daarover een billijk oordeel te vellen, daar de Christelijke zede in onderscheiden landen al te zeer verschilt. In het algemeen kan worden opgemerkt, dat onze volksaard de elegantie mist om van deze dingen veel terecht te brengen. Doch tot het oordelen over deze zaak weerhoudt mij hoofdzakelijk de overweging, dat onze eigen vormen van ontspanning, vermaak en feest zo weinig fijn en zo weinig origineel zijn dat wij op dit punt het recht van veroordelen missen en de hand in eigen boezem hebben te steken. Aan het Paulinische „woorden, met zout besprenkeld“ zijn wij nog niet gekomen en evenmin tot het Attisch Zout der klassieken. Wij smullen van charlotjes, gestoofd in een saus van kindermeel! Over de film kan ik echter niet geheel zwijgen, omdat hierbij een algemene zaak

aan de orde komt. De vraag is hierbij niet of verantwoord bioscoopbezoek en een christelijke film-actie geoorloofd zijn. Voor mij is dit althans geen vraag. Doch de cardinale quaestie ligt hier elders. De tijdgeest wil ons overwegend instellen op het visuele, het aanschouwelijke, het demonstratieve. Het boek wordt luxe, het pultum gaat naar het Museum van Oudheden — daarentegen worden film, kijkspel, boy-scoutterij ingehaald, ja, opgedrongen. Zónder over deze zaken — op zichzelf genomen — een oordeel uit te spreken, meen ik dat wij ons tegen de overheersing van het visuele moeten schrapzetten. Een geslacht, dat niet meer leest, is voor de zaak van het Calvinisme verloren. Dan wordt de kerk een hoor-kerk, de clerus moet maar voor ons lezen... soms doet hij dit ook. De hoor-kerk wordt een kijk-kerk, waarin „Kerstnachten“ (o, profanie der vromen!) en priester-spel hun intrede doen. In deze richting is elke stap méér dan wij reeds gedaan hebben, er één te veel! Aan de devaluatie van het woord — van het Goddelijke zowel als van het menselijke woord — mogen wij onder geen enkel beding medewerken. Wij zullen de moed hebben op te brengen impopulair te zijn. Ik kèn geen Goddelijke opdracht „om de massa vast te houden“. Ik ken slechts de rijksproclamatie van Koning Jezus: „Leert hen onderhouden alles, wat Ik u geboden heb“.

Een van de belangrijkste trekken van de tijdgeest is zijn confessionele indifferentie. Hij is relatief-verdraagzaam en heeft zich, analoog aan het grootste monument der Hervorming te Genève, een gedenkteken gebouwd waarop Thomas van Aquino en Johannes Calvijn, Erasmus en Karl Marx, elkander ziels-vergenoeft aanstaren. „Alle Menschen werden Brüder“. Deze tolerantie geldt evenwel het verschijnsel der religie en niet de Dienst des HEREN. Dominee, pastoor en rabbi worden niet meer opgehangen doch met paedagoog en sociaal werker, met psycholoog en parapsycholoog, opgenomen in het ene N.V.V. van de Geestelijke Stand. Men bewondert iemands overtuiging op dezelfde manier waarop men een bontjasje keurt en zegt: „Wat heeft u een keurig jasje!“ Tegen deze geest hebben wij ons bewust en energiek antithetisch in te stellen.

De theoloog moet voor Athene afstand doen (of wat in onze dagen voor Athene gehouden wordt) en handelen naar de raad welke Spurgeon aan zijn studenten gaf:

„Jongmens, bouw uw studeerkamer op Golgotha.“ De theologie moet niet de probleemstelling van de moderne mens overnemen, zij moet voor toga en bef de haren mantel niet prijsgeven, zij moet God in Zijn heiligen dienen. De kroon en scepter van „koningin der wetenschappen“ moeten haar niet liever zijn dan het wasbekken en de handdoek.

Zending en Evangelisatie moeten waken, dat haar voeten niet in de slippers van sociaal-culturele arbeid verward raken, maar zij moeten centraal-Christologisch blijven en bijbels-eschatologisch. Wij zijn het zout, maar niet de poeder der aarde!

Bovenal moeten wij in ons denken, in al de uitingen van ons kerkelijk leven, in onze arbeid naar buiten en in onze samenwerking met an-

deren er ons angstvallig voor hoeden dat wij nimmer — om een uitdrukking van wijlen Prof. Fabius te gebruiken — „a-gereformeerd“ worden. a-Gereformeerd heeft natuurlijk niets te maken met de A van de Afscheiding, maar wil zeggen niet-ongereformeerd doch wel zó, dat de markante trekken onzer Belijdenis onder de korenmaat geplaatst worden. Dit is geen sneer naar iemand onder ons — ik heb al mijn broeders lief. Maar gereformeerd is men niet vanzelf en blijft men niet vanzelf. Gods aanbiddelijke Souvereiniteit en Zijn heilig Verbond hebben voor het vlees geen bekoring. Het gevaar bedreigt mij en u, dat wij de gereformeerde belijdenis gaan beschouwen als een facet van de waarheid, ja, als een soort plus, 't is mooi als je het hebt doch je kunt er ook buiten. Nu, als gereformeerd zulk een plus ware, deed ik onmiddellijk van deze naam afstand. — Om Calvinistische franje geef ik geen zier! Men kan echter alleen tot zulk een relativering van onze belijdenis en de daaruit afgeleide beginselen komen, omdat men vergeet dat de naam „gereformeerd“ een afkorting is en in feite bedoelt te zeggen „gereformeerd aan de Heilige Schrift“. En dáár kan niets van af! Dit vendel mag niet in het foudraal om het er op Calvinistische hoogtij-dagen uit te halen, opdat er even mede gezwaaid worde! Neen, onder de banen van deze standaard hebben wij wetenschap te beoefenen, politiek te voeren, al ons kerkewerk te doen. De uiterste waakzaamheid te betrachten dat wij gereformeerd zullen zijn, zullen blijven en steeds meer zullen worden, is voor het vraagstuk der wereldgelijkvormigheid van duizendmaal groter belang dan alle betogen over film, kaartspel en dans.

Waarom is dit zo?

Zie, een gereformeerd leven is alleen mogelijk bij een hartelijk omhelzen van de gereformeerde leer. Dit moeten ouderen aan de jongeren voorhouden, zoals de profeet het Juda voorhield: „Gedenk Abraham, ulieder vader, en Sara, die ulieden gebaard heeft“. Met deze beslisterheid zullen zij de jeugd meer helpen dan met al ons „begrip“ en met al onze „aanpassing“. In beginselvastheid kan ook alleen onze missionaire kracht liggen. De wereld zoekt bij ons vaak iets anders dan wij soms — met welke goede bedoeling dan ook — haar menen te moeten geven; zij zoekt bij ons de vastheid en stouterheid welke zij aan eigen beginsel nimmer ontnemen kan. Wee ons, als wij in beslissende uren der wereldgeschiedenis hiertoe onmachtig blijven! Evenwel, als wij getuigen: „wordt dezer wereld niet gelijkvormig“, dan hangt alles af van de geest, waaruit deze vermaning voortkomt. Wij zullen dit zeggen als mensen, die zelf menigmaal door de wereld gegrepen zijn, ja bijkans vernield! Die Rahab en Babel niet alleen uit een concordans kennen! Die nóg dagelijks tussen de scharen en de vangarmen van de wereld dóór moeten! Die in dit alles maar één vastheid hebben, dat God door Zijn vrijmachtige Verkiezing en door Zijn heilig Genade-Verbond Lo-Ammi maakt tot Ammi en Lo-Ruchama tot Ruchama (Hosea 2 : 22). Niet in het klimaat van de letter, die doodt, maar alleen in de reine sfeer van het evangelie kan de vermaning tegen de wereldgelijkvormigheid gepredikt worden. Want het gaat om een „Vita Nova“, zoals de ouden zeiden. Het is er mede gelegen gelijk de geloofsbelijdenis van de Roeeping zegt: „zij doet de mens leven in een nieuw leven“.

(wordt vervolgd)

Kunst en Vrijheid

(V slot)

Kunnen we nu nog iets over die vrijheid zeggen? Voorop staat dat zij nooit ten volle is te beschrijven, en dat zij meer iets is om uit te leven, in te leven dan om over te denken.

Omdat in de beleving van die vrijheid steeds meer rijke facetten ervan openbaar zullen worden. Daarom alleen enkele voorlopige opmerkingen over de vrijheid.

Allereerst dat deze vrijheid een menselijke vrijheid is, niet de absolute vrijheid, die ons godgelelijk zou maken, waarnaar de mens bij de zondeval na haakte. De vrijheid is er binnen de menselijke mogelijkheden, binnen de menselijke leefruimte ons door God gegeven. Ze is niet los van de norm, want de norm is geen belemmering van de vrijheid. De vrijheid is er juist onder, binnen de norm. Zonder norm heeft het niet eens zin over kunst of schoonheid te spreken, daar wij zonder de norm niet zouden weten wat daaronder te verstaan. De norm scheidt de mogelijkheid om kunst en schoonheid te ervaren of te creëren. Het is met de artistieke norm, die wij allen kennen omdat wij mens zijn binnen de schepping, gesteld als met de wet waarover Paulus spreekt in verband met de evangelische vrijheid: wie kunst beoefent als vrucht van zijn geloof, tegen zodanige is de wet niet (Gal. 5 : 23). De norm wordt pas een belemmering en een vrijheidsberover als we hem willen overtreden. Als ons de raad gegeven wordt te bedenken al wat waardig, al wat rechtvaardig, al wat rein, al wat beminnelijk, al wat welluidend is (Phil. 4 : 8)¹⁹⁾, dan is dat geen beperking van ons werk, integendeel, zo wordt heel de wereld voor ons opengegooid.

Vrijheid verstaan wij vaak als vrijheid van iets. Welnu, een vrijheid die wij in onze wereld nog hebben — ze is in feite nog een overblijfsel van de beschaving der 17de eeuw —, is de vrijheid om kunst te bedrijven los van politieke of andere dwingende maatschappelijke invloeden. Dat deze vrijheid in onze eeuw ook ernstig bedreigd is of wordt weten we allen. Men kijkt daarbij niet alleen naar Nazi-Duitsland of de Sowjet-Unie, maar onderkenne ook de gevaren van een subsidie-politiek, hoe goed die ook bedoeld is. Ook voor deze vrijheid moeten we pal staan. Al zou het betekenen vrijheid te vragen voor werken die onze goedkeuring niet kunnen wegdragen.

Voorts kan de evangelische vrijheid ons vrijmaken van wettisch moralisme. Steeds weer heeft de kerk, heeft de gemeente de christenen willen boeien aan nieuwe wetten, omdat ze bang was dat de vrijheid misbruikt zou worden, omdat ze bang was voor Paulus' hartstochtelijke oproep uit de vrijheid in Christus te leven — men wist dan immers niet waar men bij uit zou komen. Maar God is wijzer dan de mens: dit wetticisme is in onze eeuw het zwakste punt in ons christendom, en juist daar valt de wereld, ook Buñuel, de kerk, de christenen, hevig op aan. Vrijheid betekent niet wetteloosheid, is niet negeren van normen — wie dat denkt weet niet wat vrijheid is —, maar vrijheid is wel openheid, vrijheid om alle mogelijkheden die ons talent meebrengt te realiseren, creatief te zijn ook al gaat dat tegen ideeën van ouderlingen of wie dan ook in.

Moralisten waren ook de Phariseeën, en zij waren zo in hun systeem verstrikt dat ze zelfs onze Here Jezus aan het kruis moesten brengen.

Vrijheid is de vrijheid om te experimenteren, om nieuwe paden te bewandelen. Het betekent ook dat we vrij zijn om niet-perfecte kunstwerken te maken. De critici mogen lankmoedig zijn, maar de wetticisten en moralisten vooral moeten bedenken dat het volmaakte niet door mensen geëist kan worden. Wie dat wel doet, verlamt iedere spontaniteit. Misschien ligt hier een van de oorzaken van het merkwaardig tekort aan artistieke activiteit binnen de kring der kerk.

Vrijheid ontvangen en aanvaarden betekent risico om zich nemen. God nam een geweldig risico toen Hij de mens in de schepping plaatste met zijn vrijheid. En ondanks het misbruik — te beginnen bij de zondeval — blijft Hij door de mond van zijn profeten en apostelen, met name Paulus, de vrijheid prediken. Heel het geweldige verlossingswerk is daar om de mens de mogelijkheid te (her)geven ten volle mens te zijn, in

vrijheid. Met het risico van mislukking. Wij mogen daarom, meer nog moeten, juist de vrijheid ten volle aanvaarden. En niet bang zijn voor de risico's die daarin liggen. Wie zou wijzer willen zijn dan onze God, Schepper en Heer.

Vrijheid betekent ook dat we vrij zijn van ieder historistisch geformuleerde cultuuridee. Als of de mens in een bepaalde tijd alleen maar zus of alleen maar zou mogen werken, wil het zinvol en ter zake zijn. Wij zijn niet gevangen binnen de situatie, ook al kunnen we er niet buiten leven. Niet alleen één stijl, één kunstsoort is zinnig en geldig in een tijd. Er zijn andere mogelijkheden en andere antwoorden. Het historisme dat zegt dat de mens gevangen is binnen de norm van eigen tijd doodt iedere vrije creativiteit. Ik meen dat we wel iets daarvan kunnen zien in onze tijd, waar zo velen menen de laatste mode van de meest extreme kunst te moeten volgen. In wezen een snobhouding, in ieder geval een gemis aan durf eigen vrijheid op zich te nemen.

De vrijheid waarover we hier spreken is een vrijheid om welke thematiek dan ook, welke stijl men wil, welke techniek men nodig denkt te hebben, te kiezen bij zijn werk. Vrij om traditioneel te zijn, vrij om iets geheel nieuws te proberen.

Vrij om bijbelse verhalen uit te beelden, of idealen, maar ook om zich bezig te houden met het kleinste bloempje. Ja, zelfs als men wil met het meest huiselijke dat denkbaar is.

De toekomstige kunsthistoricus mag dan misschien kunnen nagaan waar de traditie vandaan kwam, waar het nieuwe werd geput, of mogelijk zelfs dat er waarlijk creatief iets geheel nieuws onstond — de kunstenaar behoeft zich niet te bekommeren om die mens der toekomst die zijn werk op eigen manier zal doen: hij doet nu wat hij nu zinnig acht, positiever gezegd, waartoe hij nu gedreven wordt, waardoor hij nu gegrepen is.

De kunstenaar moet ook vrijheid hebben om kunst te maken. Eén van de ernstigste bezwaren die wij tegen de moderne kunst hebben is dat zij de kunstenaar tot profeet verklaart en de kunst tot openbaring. Hierdoor komt het dat veel moderne werken eigenlijk niet kunstwerken zijn maar argumenten in een soort theologisch debat, van nihilistisch-anarchistische aard misschien. De impuls ligt vaak te weinig in de werkelijkheid waarin ook de kunstenaar leeft. Zoals Buñuel b.v., wiens eigen wereldje zo anders is dan die waarover hij in zijn films spreekt.

Dit betekent niet dat we de pseudo-vrijheid der autonome kunst zouden voorstaan.

De moderne kunst heet autonoom te zijn. Wij vragen juist om de vrijheid voor de kunstenaar om gewoon kunst te maken, kunst die uit de aard der zaak, wijl opkomend uit het volle leven, met duizenden banden met dat leven verbonden zal zijn.

Het is verarming, ja onvrijheid als men deze banden doorsnijdt en kunst in het luchtledig neerzet, als in een natuurkundig laboratorium.

Tenslotte gaat het om de vrijheid voor de kunstenaar om zich te inspireren op de volle menselijke werkelijkheid die hij kent, beleeft en ervaart. De volle werkelijkheid, dat is dus niet die van het moderne gnosticisme — zodat we iedere maal de kunstenaar op zijn vingers moe-

ten tikken als hij iets moois maakt met de opmerking: maar realiseer je je dan niet dat de atoombom er is, dat Vietnam door oorlog gesteerd wordt, dat er sociale misstanden zijn, en dat er een harteloze bureaucratie heerst. Waarmee we niet willen zeggen dat de kunstenaar het kwade niet mag tonen, en dat alles sentimenteel en onwerkelijk liefelijk moet zijn. Alles op zijn plaats en zijn tijd. Maar geen werkelijkheidsvervalsende nihilistische theologie mag ons opgedwongen worden omdat dat nu eenmaal de stijl van onze tijd zou zijn. Er is dieper en beter begrip mogelijk van de werkelijkheid dan van hen die spreken van échec en nausée. Er is een concreter en in zekere zin ook echter bezig zijn met de moeizame menselijke situatie mogelijk. Er is een diepe kloof tussen Buñuel's Andalusische Hond en b.v. de blues van de Amerikaanse neger, „liederen van smart en teleurstelling”: als deze zingt: „De zon komt op in het Oosten en gaat onder in het Westen, je weet nooit waar je het best mee uit bent” is dat een poëtische verklanking van een situatie die tot medeleven leidt op een wijze zoals Buñuel in zijn werk maar zelden bereikt.

De christen-kunstenaar onderzoekt alles, verdiept zich in alles, maar hij behoudt het goede (cf. 1 Thess. 5 : 21). Hij late zich niet misleiden door de geest der eeuw met zijn anarchistische onvrijheid. Zo kan hij, ongezoekt wellicht, als zoutend zout werken, en ook anderen inspireren de vrijheid te nemen om vanuit het volle menszijn te werken, niet ingeënd door wat voor filosofie of theorie ook. Dat is, zo dacht ik, ook steeds een taak van de christen in deze wereld geweest: pseudo goden, afgoden en valse idealen te ontmaskeren en de blik weer te openen voor de echte volle werkelijkheid.²⁰⁾

Dat wij daarbij de mensen niet willen terugroepen naar de tijd van onze vaders, dat wij niet nostalgisch terugzien naar een gouden eeuw, dat wij veeleer het oog gericht houden op de toekomst waarvan wij hopen dat die nieuwe en frisse dingen te zien zal geven, spreekt vanzelf. Het gaat er niet om ons op het verleden vast te schroeven, maar om vanuit een levend geloof onze verantwoordelijkheid ook voor de toekomst op ons te nemen.

Wij zijn begonnen met een discussie met Buñuel, over de vraag of wat hij ons toonde de werkelijkheid wel was. Indien de bijbel waar is, heeft Buñuel ongelijk; maar dan is er ook plaats voor vreugde en schoonheid zonder dat we onze ogen behoeven te sluiten voor het kwaad en de ellende onzer eeuw. We moeten de vrijheid nemen die Buñuel kwijt is geraakt. De vrijheid immers waarover wij spreken is een vrijheid om de naaste lief te hebben, de schepping schoon en boeiend te achten, het leven de moeite waard.

Een vrijheid om de naaste te dienen met zijn kunst.

De vrijheid is immers ook vrijheid tot iets, gegeven mogelijkheid, gave, en zo ook opgave.

Wat is de taak van de kunst? We zouden daar lang over kunnen spreken en dan wellicht nog het essentiële missen. Genoeg zij dat God kunst en schoonheid in de schepping gelegd heeft als menselijke mogelijkheden. En dat het misschien wel waar is wat het reeds eerder geciteerde liedje stelde: Zonder lied is er geen liefde (without a song there is no love at all).

H. R. Rookmaaker.

¹⁹⁾ Vergl. mijn „Kunst en Amusement”, Kampen 1962, Hoofdstuk IV.

²⁰⁾ cf. H. E. Cox, The secular city, London 1965, p. 149 ff.: Chapter 7: The church as cultural exorcist.

De grote dreiging

Wanneer men zich aan het eind van 1966 bezig houdt met „de wereld waarin wij leven”, heeft men geen moment gebrek aan „stof ter overdenking”. Integendeel we worden eerder overstelpt met feiten, gebeurtenissen, gedachten, vrees, hoop. Wat is er in het voorbije jaar al niet geschied op politiek, maatschappelijk, wetenschappelijk, kerkelijk, religieus gebied? Welk een zorgen, angsten, verwachtingen hebben in de mensen geleefd en vervullen hen nog?

Zo juist zag ik in een uitzending van de t.v. een korte facinerende film van het hoofd-

kwartier van de nucleaire macht van Amerika. Het is uitgehakt in een reusachtige rots in Arizona. Glazen deuren van één meter dik sluiten het hermetisch af van de buitenwereld. Het is een wonder van techniek. De mannen die er in werken en wonen — van 500 tot 900 — zijn volledig beschermd tegen iedere denkbare luchtaanval. In het hart van de rots zitten temidden van enorme batterijen computers en andere instrumenten de leden van de staf. Een paar mannen zijn in staat met de apparaten waarover zij beschikken — ze behoeven daarvoor alleen

maar op een paar knoppen te drukken — in enkele minuten zestien honderd miljoen mensen te vernietigen. Als de „vijanden” zo snel als dat mogelijk is voor een luchtaanval gewaarschuwd zouden kunnen worden — dat wil zeggen: als zij een kwartier tijd krijgen om dekking te zoeken — zou het aantal slachtoffers van zo'n atombomaanval „slechts” dertien honderd miljoen mensen zijn.

Als je zo iets ziet en hoort word je stil.

Zover is de mensheid gekomen dat ze in een paar minuten tijd de helft van de wereldbevolking vernietigen kan. Gehele volken met alles wat ze in eeuwenlang moeizaam zwoegen hebben geproduceerd aan materiële en geestelijke cultuur kunnen momenteel in enkele seconden restloos van de wereld worden weggevaagd.

Zoals men weet heeft niet alleen Amerika maar ook Rusland, de Verenigde Sowjetrepublieken, een dergelijke atoomcentrum. Al weten we van het hoofdkwartier van zijn atoomstrijdmacht minder af dan van dat der Verenigde Staten, dit staat wel vast dat de vernietigende kracht weinig of in het geheel niet minder is dan die van Amerika.

En zo leeft de tegenwoordige wereld in de zwarte dreigende schaduw van deze beide atoommachten. Het gehele leven is, wat zijn zorgen en mogelijkheden betreft, daardoor anders, radicaal anders geworden. Het probleem van de oorlog heeft ten gevolge van de atoommacht een dieptedimensie, een proportie verkregen, is daardoor zo ten volle een kwestie van zijn of niet zijn voor de mensheid geworden, dat al wat daarover vroeger werd gezegd en geschreven als hopeloos verouderd moet worden beschouwd.

* * *

Wat ons in verband met de dreiging van een atoomoorlog vooral moet bezig houden is dat één van de beide grote atoommachten — dat wil dus zeggen één van de twee machten die een wereldbevolking vernietigen kan — een communistische staat is. Dat wil zeggen een staat, die een wereldmacht is, waarin het zgn. dialectisch materialisme tot staatsideologie, men kan ook wel zeggen tot staatsgodsdienst is verheven. Een wereldmacht die uit deze pseudo-religie werd geboren, daarvan de belichaming is en zich aan de verbreiding daarvan voluit wil dienstbaar maken en dat ook metterdaad doet.

Het is natuurlijk niet mogelijk in een kort krantenartikel op enigszins bevredigende wijze te zeggen wat dit dialectisch materialisme — de communisten noemen het kort: „diamaat” — is. Ik wil hier alleen een paar aspecten daarvan noemen. En ik geef die naar de interpretatie zoals die door Lenin en Stalin werd gegeven en gecanoniseerd, een interpretatie welke ook nu nog „godelijk” gezag bezit.

Aan de klauw kent men wel de leeuw!

Volgens dit dialectisch materialisme is de wereld van het begin tot het eind in wezen niets dan materie. Ze is dus een materiële, een stoffelijke realiteit. De vele verschijnselen welke wij in de wereld ontdekken zijn daarom ook niet anders dan verschillende soorten zich bewegende materie. De wereld ontwikkelt zich zoals van zelf spreekt daarom ook geheel volgens de wetten van deze materie. Voor de verklaring ervan is een „wereldgeest” of een „god”, niet nodig. Voorts is die materie ook eeuwig en oneindig.

Omdat materie, „stof”, het principe van al het bestaande is, is zij ook de bron van de gevoelens, de voorstellingen, het bewustzijn van de mensen, Menselijke gevoelens, voorstellingen en bewustzijnsverschijnselen vormen een weerspiegeling van de materie, die de enige werkelijkheid is. Het denken van de mensen is het produkt van de materie welke in 't bijzonder daarin een hoge trap van haar ontwikkeling bereikt. En wel het produkt van de hersenen die het orgaan van het denken zijn.

Omdat de wereld uiteindelijk en wezenlijk materie is zijn daarin geen principiële onken-

bare partijen en dingen. Er is in de wereld wel veel dat nog niet gekend wordt. Maar dat zal door de krachten van wetenschap en praktijk, speciaal door de techniek, succesief eenmaal zeker ontdekt en dus kenbaar gemaakt worden.

Vroegere filosofen hebben getobd over de betrouwbaarheid en de grenzen van het menselijk denken en kunnen. Maar dat was feitelijk dwaasheid. Het communisme predikt de oneindigheid en de onfeilbaarheid daarvan.

Deze stelling van de onfeilbaarheid en oneindigheid der menselijke kennis wordt in het communisme vooral toegespitst op de ontwikkeling van de maatschappij. Stalin schreef eens: het socialisme wordt van een droom over een betere toekomst van de mensheid tot een wetenschap. De verbinding van wetenschap en praktische werkzaamheid, van de theorie en de praktijk en hun eenheid moeten daarom de leidster van de partij van het proletariaat worden. En deze garanderen volledig de komst van de volmaakte maatschappij, en dus van de heilstaat.

* * *

Deze materialistische wereld- en levensbeschouwing — het geestesprodukt van Karl Marx — is in Rusland momenteel voluit de officiële religie van de staat. En ze is een keiharde, principieel onverdraagzame religie. Lenin is daarvan de profeet. Ja meer dan dat: de Messias, de Heiland. Hij heeft onvoorwaardelijk in Karl Marx geloofd. Nooit heeft hij die op enig punt tegengesproken.

De leer van Marx, zo schreef Lenin eens, is almachtig omdat ze volstrekt juist is. Zij is volledig en streng opgebouwd en geeft aan elk mens een complete wereldbeschouwing, die onverenigbaar is met welk bijgeloof ook. Ze is een leer vol dynamiek, die een geweldige scheppende kracht bezit. En ze geeft antwoord op alle vragen welke bij een mens ten opzichte van eigen leven en de maatschappij kunnen opkomen.

Lenin wordt zonder meer afgodisch vereerd door de communisten. Lenin, zo zingen de russische kinderen reeds op de kleuterschool, is altijd bij je. Nog niet zo lang geleden kon men in het russische jeugdorgaan lezen: Iedereen kent Lenin, heeft hem lief en zingt over hem. Want Lenin is altijd bij ons, in onze handelingen en in onze harten, in ons verdriet, onze hoop en onze vreugde. Lenin heeft ons de weg gewezen waarlangs wij verder moeten gaan, als we een nieuwe maatschappij willen opbouwen, waarin geen slaven en geen meesters meer zullen zijn, waarin allen in weelde zullen leven.

Dag aan dag trekt een onafzienbare rij russen in religieuze adoratie langs de glazen kist waarin de nietige mummie van Lenin met het kleine waskleurige gezicht ligt. En op enkele minuten van Lenins mausoleum verheft zich op het Rode Plein het Lenin-museum waarin aan de hand van zo'n vijfduizend voorwerpen het leven van Lenin op romantische wijze in beeld wordt gebracht.

Deze religie, men kan juister zeggen: deze religieuze ideologie of ideologische religie is voluit totalitair. Ze wil de gehele mens en de gehele menselijke samenleving doordringen en beheersen. Ze vordert de mens restloos op zich in denken, willen, gevoelen aan haar dienstbaar te stellen. En zoals ik reeds zei: ze is in de hoogste mate intolerant. Een paar jaar geleden, in 1963, verklaarde de partijsecretaris nog dat de godsdienst, en dan speciaal de christelijke, de hoofdvijand is van de wetenschappelijke wereldbeschouwing van het communistische volk van Rusland. Naar haar aard kweekt deze een inderdaad dodelijke haat tegen iedere andere wereld- en levensbeschouwing en religie, en dan met name, ja bovenal jegens het christendom.

Niet zo lang geleden werd dat nog op harde onverbloemde wijze gezegd door de radicale atheïst Ossipow — tot 1959 professor in het Oude Testament aan de Theologische Hogeschool van de Russisch-Orthodoxe kerk in Leningrad. Deze renegaat verklaarde dat het

TE BERDE

Ons is gebleken uit diverse polemieken dat de begrippen „onbevooroordeeld” en „onpartijdig” wel eens door elkaar worden gehaald en zulks niet ten voordele van de toeschouwers. Men kan zelfs wel eens lezen of horen dat een auteur van zichzelf beweert bewust partijdig geweest te zijn omdat hij meende dat hij niet anders kon en mocht. Welke stichtelijke argumenten deze auteur hiervoor ook moge bijbrengen en hoeveel aanhang hij hiermee ook moge verwerven, hij is fout en toont zich slachtoffer van het door elkaar halen van bovenstaande begrippen.

We kunnen stellen dat ieder mens een vooroordeel heeft, d.w.z. dat ieder mens een oordeel, een standpunt heeft dat ten grondslag ligt aan al zijn oordelen en dat zelfs niet meer door redenering tot stand gebracht kan worden. Anders gezegd, ieder mens heeft een standpunt dat ten diepste een standpunt is omtrent zijn eigen leven en de hem omringende wereld. Een levens- en wereldbeschouwing dus. Een dier en een plant heeft zo'n beschouwing niet, de mens wél. Dat is geen verdienste van hem want zó is hij geschapen. Ieder mens vindt zijn leven de moeite waard of niet, ieder mens ziet in zijn leven een opdracht liggen, of niet, enz. Uiteindelijk kunnen alle levens- en wereldbeschouwingen teruggebracht worden tot twee: de ene die uitgaat van God zoals Hij ons in de H. Schrift geopenbaard is, de ander die dat niet doet.

Hiernaast staat het feit dat alle mensen van welke levensovertuiging ook maar dag aan dag, uur na uur geroepen worden om te oordelen van deze personen en zaken kan alleen verantwoord gebeuren na onderzoek van feiten. Bij dit onderzoek van feiten heeft hij te werk te gaan als een rechter, als een onpartijdig rechter, die blind is voor de eer en het aanzien van partijen. Hij behoort alle feiten zowel die ten voordele als die ten nadele van beide partijen, te onderzoeken en in rekening te brengen. Hij kan zich nooit verontschuldigen voor een partijdig oordeel — en wij ook niet — door zich te beroepen op het feit dat hij nu eenmaal die bepaalde visie op de zaken heeft, of, omdat hij meent zus-of-zo leiding te moeten geven.

Resumerend kunnen we zeggen dan niemand van zichzelf of van anderen kan eisen dat hij onbevooroordeeld moet zijn, maar wel dat hij van zichzelf en van anderen moet eisen onpartijdig te zijn. Dit gaat ons allen moeilijk af en het merkwaardige is, dat hoe dichter wij bij de kerk komen, hoe moeilijker ons dit schijnt af te gaan. Als wij niet ziende blind en niet horende doof zijn, moet dit ons toch wel wat zeggen.

Westerhuis

een volkomen vergissing is als de mensen menen dat het communistische gebod dat de mens voor zijn medemens een vriend, een kameraad, een broeder moet zijn hetzelfde zou wezen als het christelijk gebod van de naastenliefde!

Neen, zo verklaarde hij, de christenen zeggen: Als iemand je op je linkerwang slaat, keer hem dan ook de rechter toe. Wij, Marxisten-Leninisten, prediken daartegenover: Laat je nooit op je wang slaan, verzet je met alle middelen tegen despotisme en slavernij!

De christenen zijn vergevensgezind en leren dat alle mensen broeders zijn. De Marxisten-Leninisten zeggen: neen, niet alle mensen kunnen broeders zijn. Als een mens een ander onderdrukt en uitbuit, kan en mag hij géén broeder zijn. Als een mens zich als een wolf gedraagt, dan moet hij ook als een wolf behandeld worden. Sla hem neer! En wolven

dat zijn alle imperialisten, kapitalisten, kolonialisten.

* * *

Op allerlei wijze treedt aan het licht dat we in het marxistisch-leninistisch communisme inderdaad met een religie hebben te doen.

Dat blijkt vooreerst wel hieruit dat zij van haar aanhangers een radicale zelfovergave vraagt. Wie echt communist wil zijn moet zichzelf verloochenen en zich met lichaam en ziel overgeven en dienstbaar maken aan de „zaak” van deze ideologie. Als het goed is moet een marxistische communist ook in zijn diepste gedachten en met zijn meest verborgen begeerten en gevoelens zich met zijn ideologie hebben geïdentificeerd om er dan en zo in de volle zin van het woord een exponent, een orgaan, een werktuig van te worden.

Evenals alle andere religies en religieuze bewegingen heeft voorts ook het communisme zijn grootse, indrukwekkende, religieuze manifestaties en bijzondere hoogtijdagen. Omdat het naar zijn diepste wezen een religie van „deze wereld”, een materialistische religie, een „godsdienst” van en om de mens is concentreren deze zich in en om de topprestaties van de communistische gemeenschap. Zulke religieuze hoogtepunten zijn daarom de tochten van de ruimtevaarders en de viering ervan, de realisatie van machtige economische en technische projecten, de grootse prestaties van communistische arbeiders, wetenschapsmensen, artiesten en vooral van atleten. En vooral ook de massale indrukwekkende parades en manifestaties van Ruslands grootheid, rijkdom en macht op de gedenkdagen van de revolutie. Deze zijn immers alle de spectaculaire openbaring van de waarheid en de kracht van het evangelie van Marx en Lenin.

Een ander typisch symptoom van het religieuze karakter van het Leninisme is het optreden van een „klerus”, een „geestelijkheid” een „religieuze elite” daarin. Deze wordt gevormd door de partij. Slechts een kleine fractie — niet meer dan een procent of vijf van de bevolking van de sowjetrepublieken — is in de partij opgenomen. Men moet ook aan zeer hoge eisen voldoen om daartoe verwardigd te worden! Partijlid kan iemand alleen dan zijn als hij volledig geïndoctrineerd is in de marxistische ideologie, als die ideologie om zo te zeggen vlees en bloed in hem is geworden en dan met het effect dat hij zich met de totale inzet van alle krachten aan de doorwerking daarvan wijdt.

Deze partij is voorts om zo te zeggen het „openbaringsorgaan” van het communisme. Wat Lenin heeft geschreven — het vult niet minder dan vijftig banden — is absolute waarheid en staat boven en buiten alle discussie. Orthodoxie ten aanzien daarvan is allereerste eis voor een echte communist. Heterodoxie wordt evenwel — net als in alle ideologieën — met genadeloze hardheid neergeslagen, ja met excommunicatie gestraft.

Honderden uitspraken van Lenin paradeerden ononderbroken in de russische pers. Een uitspraak van Lenin is het einde van alle tegenspraak en discussie. Maar wat krachtens de leer van Lenin met het oog op een nieuwe situatie moet worden gezegd of gedaan — dat maakt de partij uit. Wat die beslist is evangelie, wet, goddelijke openbaring. Het is zonder meer een doodzonde tegen het woord en de wil van de partij in te gaan of daaraan ook maar één ogenblik te twijfelen. De partij, zo is de communistische doctrine, is het verstand, de eer, het geweten van het huidige tijdperk. Een „vroom” communist moet zeggen en zegt ook inderdaad: Ik geloof **alles** wat mijn partij zegt. Ik doe alles wat mijn partij van mij vraagt. Dat niet te doen is zonder meer verraad.

* * *

Al wat communist is wordt nu opgeroepen tot een ononderbroken harde strijd tegen allen die door de communisten, kapitalisten, im-

perialisten, kolonialisten worden genoemd. Dat wil zeggen: tegen de gehele niet communistische wereld, tegen alle machten, gemeenschappen, volkeren welke niet van het communisme zijn gediend.

De leer van Wladimir Iljitsj Lenin — het zuiverste, volmaakte marxisme — heeft de toekomst. Dat is een onwrikbaar communistisch axioma. Het leven der mensheid zal eenmaal daarnaar volledig, in ieder opzicht zijn gevormd en daardoor worden beheerst. Ze zal de levens- en wereldbeschouwing van de gehele mensheid zijn. Onweerstaanbaar dringt zij op, veroverd ze de geesten en zal eenmaal de gehele mensheid in haar greep krijgen en houden. Er bestaat geen enkele macht die deze triumpftocht van het Leninisme stuiten kan. Het behoort eenvoudig tot de dynamiek, de causaliteit van de historie der mensheid dat ze uitloopt op de realisering, de overwinning van de communistische ideologie in alle landen en volken. Het slot de voleinding, de apotheose van de wereldgeschiedenis in de communistische heilstaat.

Maar dit onafwendbare en onweerstaanbare proces der communisering kan worden gestimuleerd en verhaast! En het is de roeping, zelfs de éérste roeping, van iedere communist zich daarvoor met alle krachten en alle middelen in te zetten. Iedere communist is geroepen een strijd op leven en dood te voeren tegen iedere vorm van reactie — dat wil zeggen tegen alles wat niet communistisch en tegen allen die niet communist zijn — om zo de zegetocht van het communisme te verhaasten.

In deze strijd van de communistische volken-gemeenschappen, particulieren staan de

communistische partijen vooraan.

Zij zijn naar hun typische aard fanatieke strijdorganisaties. Lenin stichtte in het begin van deze eeuw een organisatie van beroepsrevolutionairen, waarin, geheel tegen de russische aard in, ijzeren orde en keiharde discipline heerste. Ze was voornamelijk gerecruiteerd uit het fabrieksproletariaat. Het was een fundamenteel dogma van Lenin dat een communistische revolutie alleen door het industriële proletariaat kan en daarom ook moet worden tot stand gebracht.

Met deze partij verrichtte Lenin wonderen. Ze omvatte bij het begin van de revolutie van 1917 niet meer dan 240 duizend leden. Maar met deze partij greep Lenin naar de macht en beheerste daarmee na korte tijd een volk van 140 miljoen zielen! De fanatieke falanx van tot ieder offer bereide „Jacobijnen” had voor de zoveelste maal de macht der „Girondijnen” vernietigd.

Sindsdien is de partij waarvan alle leden — ze vormen de elite van de communisten — tot radicale cadaversgehoorzaamheid zijn verplicht en iedere medezeggenschap der leden een fictie is, is behalve het openbaringsorgaan ook het machtsapparaat en het strijdorgaan van het communisme. Lenin schreef dat de partij een grote machine, een groot mechanisme is waarin ieder lid de functie heeft van een schroefje, een radertje. De partij is de vastberaden, progressieve voorhoede van de arbeidersklasse die uiteindelijk het gehele volk en ten slotte heel de wereld met het communisme zegenen zal.

(wordt vervolgd)

C. V.

„Leringen der Vadersen”

(I)

Vóór enkele jaren heeft Ds G. Visee in dit blad een paar uitvoerige artikelen gewijd aan de vraag naar de betekenis van de uitdrukking „Gij hebt gehoord dat tot (of: door) de ouden gezegd is”, die we in de bergrede aantreffen. Zie Opbouw 8ste jaargang no's 5 en 6, 1 en 8 mei 1964. Het no. van 24 dec. 1965 bracht nog een toegift.

De vraag waar het om ging was deze: moeten we vertalen „door de ouden” of „tot de ouden”; en in onmiddellijk verband daarmee stond de vraag: wie zijn „de ouden”?

Wat het eerste betreft: Ds Visee vertaalde „tot de ouden” en voerde daarvoor een hele rij argumenten aan. En wat het tweede betreft: hij verstond onder „de ouden” de oude generatie van Israël die de wet des verbonds bij Sinaï ontving.

Er zijn mensen die er anders over denken. Zij menen dat vertaald moet worden „door de ouden” en dat „de ouden” de Joodse wetsleraars zijn. In dit laatste geval heeft Jezus in de bergrede de Joodse wetsopvatting, wetsinterpretatie, zoals die door de rabbijnen werd overgeleverd, bestreden. In het eerste geval, dus op het standpunt van Ds Visee, sprak Jezus over wat inderdaad in de wet staat, maar bracht Hij dit in zijn prediking van het koninkrijk tot vervulling.

Anders gezegd: volgens Ds Visee is hier niet aan de orde een verschil tussen Jezus en de Joodse traditie, maar een verschil tussen Jezus als bringer van de nieuwe bedeling en Mozes als de man van de Sinaïetische bedeling van het verbond.

Het is niet mijn bedoeling mij op 't ogenblik met dit vertalings- en opvattingsverschil bezig te houden, al komt het zijdelings wel ter sprake. Ik wilde iets zeggen naar aanleiding van de genoemde toegift in Opbouw van 24 dec. 1965. Ds Visee vertelt daar dat hij door een collega attent is gemaakt op een uitspraak uit „Pirquej Aboth”: „Mozes heeft de wet op Sinaï ontvangen en haar doorgegeven aan Jozua, Jozua aan de ouden, de ouden aan de profeten en de profeten gaven haar door aan de mannen van de grote synagoge”. Ds Visee zegt dan: „Hier wordt in een oude talmudische traditie gesproken over de Ouden als over het geslacht dat de torah (wet) van Mozes of van Jozua ontving, dus ten tijde

van Mozes of van Jozua en vóór de profeten leefde”.

Er is hier iets dat een beetje scheef zit. Ds Visee citeert (op gezag van bedoelde collega?) als volgt uit Marcel Simon, De Joodse sekten ten tijde van Jezus (Carillon-pocket 43 blz. 37). „Mozes heeft de Wet op Sinaï ontvangen en haar doorgegeven aan de Ouden...”, maar even verder citeert hij naar een Engelse vertaling uit het oorspronkelijk Hebreeuws: „Mozes ontving de torah van de Sinaï en gaf haar over aan Jozua en Jozua aan de Ouden en de Ouden aan de profeten...” In het eerste citaat missen we dus de bemiddeling van Jozua. Vandaar, naar het mij voorkomt, het „van Mozes of van Jozua” in de conclusie die Ds Visee trekt¹⁾.

Hoe dit nu ook te verklaren zij, het geschrift Pirquej Aboth begint met: „Mozes ontving de wet van (af) Sinaï en gaf haar over aan Jozua, en Jozua aan de ouden, en de ouden aan de profeten, en de profeten gaven haar over aan de mannen van de grote synagoge”. In plaats van „overgeven” kunnen we ook vertalen „doorgeven” of „overleveren”. Wie op dit „overleveren”, de „overlevering”, de „traditie” hier nog al nadruk legt, denkt bij „wet” niet aan de teboekgestelde woorden Gods, maar aan wat daarbij, daarenboven nog gezegd is (zo menen de Joden het) en **mondeling** is „overgeleverd”. Palache doet hiervan mededeling in zijn „Inleiding in den Talmoed” blz. 21: „Die mondelinge leer, die de authentieke uitlegging van de gehele Tórâ bevatte, zou tegelijk met deze door God aan Mozes geopenbaard zijn; Mozes leerde haar aan Jozua, Jozua aan de Oudsten, dezen aan de profeten (dit is dus genomen uit het begin van Pirquej Aboth, B. J.) en zo werd zij in onafgebroken mededeling van geslacht aan geslacht overgeleverd”.

De opvatting dat met Torah in Pirquej Aboth die mondelinge overlevering bedoeld is treffen we ook aan bij Philip Blackman, die een uitgave van de hier in geding zijnde Joodse geschriften (o.a. Pirquej Aboth) met Engelse vertaling heeft bezorgd (Mishnayoth, volume IV, pag. 489, noot 1).

Naar het mij voorkomt zijn „de ouden” van het begin van Pirquej Aboth nogal gemakkelijk terug te vinden, nl. in Jozua 24 : 31. Daar staat: Israël diende den HEERE al de dagen van Jozua en al de dagen van de oudsten die Jozua

overleefd hebben en die al de daden gekend hadden, welke de HEERE voor Israël verricht had. Aldus de nieuwe vertaling, die dus „oudsten” schrijft in plaats van „ouden”. Beide vertalingen zijn mogelijk. Het woord ziet aanvankelijk op mensen van hogere leeftijd. Maar in familie-, stam- en geslachtsverband nemen die mensen een leidende positie in, en zo kan het woord ook iemand van leidende positie gaan aanduiden afgezien van leeftijd. Wij kennen ook wel jonge ouderlingen. Echter, in Jozua 24 : 31 zijn beide betekenissen nog vervlochten. We hebben daar te doen met mensen die al wat op leeftijd zijn: zij hebben immers meegemaakt al de daden die de HEERE voor Israël verricht had. En: zij hebben blijkbaar na Jozua's dood de leiding van het volk in handen gekregen. Blackman zegt zelfs dat met „de oud(st)en” de Richteren bedoeld zijn, hoewel hij ook noteert: „Vele gezaghebbenden zijn van oordeel dat de oud(st)en moeilijk de Richteren kunnen zijn geweest, veeleer waren zij leiders in tijden van nood, en het schijnt aannemelijk dat zij bij tijden werden geraadpleegd en dat hun advies werd aanvaard en in praktijk gebracht in de overlevering van de wet”.

In elk geval: of „de oud(st)en” van Pirqej Aboth nu wél of niet de Richteren zijn, er is kennelijk een traditieketen bedoeld: Mozes, Jozua, de oud(st)en, de profeten, de mannen van de grote synagoge. Die „oud(st)en” zijn dus leidende figuren uit een bepaalde periode van Israëls historie, nl. de periode na Jozua, al zijn zij voor een groot deel van hun leven tijdgenoten van Jozua geweest.

Ik betwijfel daarom of de uitspraak van Pirqej Aboth zulk een steun geeft aan de gedachte van Ds Visee. Waarom zou Jezus dan niet de eerste van de traditieketen hebben genoemd? Waarom zou Jezus dan niet hebben gezegd: Ge hebt gehoord dat tot Mozes gezegd is...? Natuurlijk zijn deze „oud(st)en” mensen van een vroegere generatie, maar ik vraag me af of nu juist dát hier zo op de voorgrond treedt. Het gaat hier (in Pirqej Aboth), dunkt mij, eenvoudig over „geestelijke leidlieden”, al zijn dat dan leidlieden uit het verleden.

Eerst was Mozes de leidsman, daarna Jozua, later namen de profeten die positie in, en tussen Jozua en de profeten hebben we dan de „oud(st)en”.

Ik moet er direct bij zeggen dat het **Hebreeuwse** woord voor „oude” of „oudste” in het latere Hebreeuws (en dat is hier in geding) ook „geleerde” kan betekenen, iemand die in de school der wetgeleerdheid zijn diploma's heeft gehaald. Wij zouden in onze verhoudingen zeggen: doctor. Degenen die wat betreft de bergrede pleiten voor de opvatting van „de ouden” als „wetslerraars” hebben dus wel een argument. Alleen maar: men zou dan in het **Grieks** van het Nieuwe Testament een ander woord verwachten. In de Griekse vertaling van het Oude Testament staat in Jozua 24 : 31 ook een ander woord dan dat van Matth. 5. Jozua 24 : 31 heeft het woord presbyter — waarvan het woord priester afkomstig is —, Matth. 5 heeft een woord dat meer betekent: mensen van vroegere tijden²⁾. Wie nu in de joodse literatuur de mensen van vroegere tijden zijn, dat hangt maar af van de vraag vanuit welke tijd men spreekt. Soms zijn de mannen van de grote synagoge en leraars uit de tijd van Jezus' omwandeling „ouden”. Ergens anders zijn Abraham, Izak en Jakob „ouden” en Mozes, Jozua etc. „nieuwen”, „jongeren”. Maar ook kunnen Mozes en Jozua „de ouden” genoemd worden.

Ik voor mij geloof dat het woord van Matth. 5 heel in 't algemeen „mensen van vroegere generaties” betekent, niet speciaal mensen die zo ongeveer (jongere) tijdgenoten van Mozes en Jozua zijn geweest, maar alle geslachten van de oude bedeling, hetgeen dus Ds Visee wel weer in het gevlug komt. Aan die mensen is het zo en zo geleerd, telkens weer, van geslacht op geslacht. Anderzijds kan men met deze gedachte: de ouden zijn de mensen van vroegere generaties, ook weer de andere opvatting verdedigen: dóór de ouden gezegd, dat houdt dus in: 't is niet iets nieuws, maar er zit een eerbiedwaardige traditie achter. Evenwel: met „gezegd” wordt vermoedelijk wel bedoeld: geleerd, onderwezen³⁾.

Echter: ik zou niet zozeer handelen over de opvatting van de uitdrukking: Gij hebt gehoord...., ik wilde iets anders zeggen.

(wordt vervolgd)

dat dáár de fout ligt. Op bladz. 37 missen we in het citaat uit Pirqej Aboth: aan Jozua en Jozua. Misschien is het oog van de zetter overgesprongen van het eerste „aan” naar het tweede zodat de desbetreffende woorden kwamen te ontbreken.

²⁾ In Matth. 15 : 2, waar sprake is van de overlevering der ouden, vinden we hetzelfde woord presbyter dat ook staat in Jozua 24. Dit versterkt de opvatting van Ds Visee. De „ouden” zijn hier niet maar mensen van oudere leeftijd of mensen van het voorgeslacht, maar geestelijke leidlieden, al wordt ook hier op een oude traditie gedoeld.

Voorzover ik kan nagaan komt het in Matth. 5 gebruikte woord in de Griekse vertaling van het Oude Testament níét voor in de zin van geestelijke leidlieden doch alleen in de zin van vroegere generaties, voorvaderen. En het gebruik van de uitdrukking: er is gezegd doet vermoedelijk toch wel op lering, onderwijzing door geestelijke leidlieden. In de Misjna komen we tenminste herhaaldelijk tegen: Rabbi die of die zegt, d.w.z. leert. Een wat vrije vertaling van de uitdrukking uit Matth. 5 zou dus als volgt luiden: Gij hebt gehoord dat aan de voorgeslachten geleerd is....

³⁾ Zie ook noot 2).

BOEKBESPREKING

Edgar Hilsenrath: **Nacht**, een roman. 368 pagina's, prijs f 14,90. Uitgever: De Boekerij, Baarn; uit het Duits vertaald door Harry Brander.

Dit is een boek, waarin u de ontluistering van de mens geregistreerd vindt, zo indringend, dat het beeld van deze beschreven werkelijkheid de lezer niet loslaat. Het is dus een verschrikkelijk boek, want de mens wordt in al zijn „onmenselijkheid” getekend. Wat is de mens? kan men tijdens en na het lezen prevelen. Het laat zien dat waar is wat een gezegde uit de oudheid aanduidt: homo homini lupus, oftewel: de mens is de mens een wolf.

De titel kan niet treffender kort zijn: nacht, duisternis, niets dan donkerheid is het leven van de mensen in het ghetto in de Oekraïne in de jaren 1941-1945. De schrijver heeft het als jongen gekend; hoe hij er doorgekomen is, is een raadsel. Al heeft hij de werkelijkheid gegeven in de vorm van een roman, verbeelding is er niet bij. Het is de weergave van een wereld van Joodse verschoppelingen in het steeds uitdijende rijk van de tiran Hitler. Aan het begin van het boek staan dan ook een paar nuchtere historische feiten. Als Hitler in 1941 de Balkan verovert en daarna Rusland aanvalt, is Roemenië zijn vazalstaat, waar Antonesco zijn volgeling is. Men weet wat er „in het oosten” is gebeurd, film en boek hebben het oud en jong getoond: Duitsers in actie, moordend en plunderend, onder Russen en anderen. Daarbij waren de Joden geheel vogelvrij, dit ongedierte — want zo was het volk van het verbond in de nazileer genoemd — moest van de aardbodem verdwijnen. De massagraven zijn er tot op heden de getuigen van. En Auschwitz-Birkenau, Treblinka en Sobibor. Ook de vele andere. Weten we eigenlijk wel hoeveel er waren? Op een „prachtige” Duitse kaart voor schoolgebruik staan ze alle: het zijn er tientallen in het hele Hitlerrijk.

Maar daarover leest u in dit boek niets. Deze roman beschrijft iets anders, iets geraffineerder uit de demonische strategie van het derde rijk. Zonder dat de Duitsers of hun handlangers er aan te pas komen wordt het oude volk vernietigd, nl. door zichzelf, bijgedreven in een ruïnestad. In een wereld, waar het eerste paard zijn sporen heeft achtergelaten, komen de andere uit de Openbaringen en dan is de hel op aarde gekomen. Dan openbaart de mens zich zoals hij is: zelfzuchtig. Dat verhaal leest u in deze roman, die op sobere, maar onverbloemde wijze deze wereld voor u oproept. Niemand zal het achterelkaar uitlezen, maar eenmaal begonnen, zal hij het spoor volgen van Ranek, de hoofdpersoon, die uit Roemenië met vele anderen naar het ghetto komt en daar de vele, vele lotgenoten ontmoet, van wie velen in hun „naaktheid”, wegterend in een samengepakte massa op een zolder. Honger en vlektyfus heersen over deze massa ontluisterde mensen, die elkaar bestelen en in deze zijnerij elkaar het licht in de ogen niet gunnen.

Mensen, die een poosje daarvoor netjes geleefd hadden, komen nu tot daden, die haast onvoorstelbaar zijn: Als Raneks broer als een vod onder een trap ligt en daar sterft, gaat deze erheen om hem de gouden kies uit de mond te slaan,

bijna in aanwezigheid van zijn schoonzuster Rebecca, die een lichtend spoor nalaat in dit boek. In haar sterft het mens-zijn niet en eigenlijk heeft juist daardoor Ranek haar lief. Zij blijft achter, maar na het sterven van haar man vindt ze een nieuwe taak in de verzorging van een baby, die een prostituee ter wereld brengt. Deze sterft bij de geboorte, die in die vervuilde massa plaats vindt, door de keizersnee nog wel. We komen deze Rebecca op de laatste bladzijden tegen met dat kind, dat ze naar een betere toekomst wil dragen. Het kind, symbool van de onschuld in menige roman van humanistische huize, ontbreekt hier niet. Een meisje van acht jaar zwerft met haar oudere broertje door deze gore wereld van het ghetto, onbedorven, maar een prooi van menig man. Want in het ghetto staat wel een bordeel voor de Joodse en Roemeense politie.

In dit boek wordt een facet getekend van de leer: Jude verrecke, die in het Sportpalast en overall er ingeprent was en werd. De Duitsers komen er hier niet aan te pas, men komt ze niet tegen. De Joden zorgden zelf voor hun vernietiging in deze samenleving. In het boek is God afwezig, hoewel niet helemaal: Rebecca bidt tot Hem. En verder is er de vraag van velen: hoe zou God kunnen bestaan? Als Hij bestond was de wereld van het ghetto er toch niet? Op deze vraag geeft de roman geen antwoord, hij geeft alleen een lichtend voorbeeld van menselijkheid in de figuur van Rebecca. Wat is mens, dat Ge zijner gedenkt, zegt psalm acht... De mens de kroon der schepping Gods! Hier zijn het Joden, die in het ghetto vertoeven als de verworpenen der aarde. Zullen anderen volgen in deze eeuw, of later? Men late deze roman niet ongelezen, hij geeft een kijkje in een stukje werkelijkheid, die ook tot „het duizendjarig rijk” van Hitler behoort.

A. Plaatsman

INGEZONDEN

DE ZOGENAAMDE KERKELIJKE WEG

Met opzet schrijf ik hier de „zogenaamde” kerkelijke weg.

Er is een andere, echte, rechte kerkelijke weg. Daarover straks.

Wat wordt in onze kerken als kerkelijke weg, die ik dan noem de „zogenaamde” kerkelijke weg, verstaan?

Wel, het gaan met een bezwaar of iets dergelijks van meerdere vergadering tot meerdere vergadering en uiteindelijk tot de generale synode en als die een besluit neemt, dat niet naar de zin is van klager of aanklager, dan maar revisie.

Revisie aanvragen op een volgende synode.

Maar is dat nu wel de juiste weg?

Naar de Schrift? Naar de kerkenordening?

Nu is dat geen verschijnsel van de laatste jaren. Jaren, jaren en jaren is dat al de praktijk van het kerkelijke leven.

Wij horen in preken nog al eens waarschuwend woorden tegen wereldgelijkvormigheid. Daar wordt dan veelal onder verstaan en ze worden in die preken ook wel met name genoemd, theater- en bioscoopbezoek, dansen enz. Vroeger werd er nog meer onder verstaan. Fietsen was een wereldse bezigheid. Sport en spel was uit de boze.

Deze dingen werden, als het in de kraam te pas kwam ook nogwel gecamoufleerd.

Als een J.V. of een M.V. een jaarfeest hield en er werden toneelstukjes opgevoerd, dan heetten dat samenspraken. En als er gedanst werd, dan noemde men dat ritmische pasjes maken.

En in onze tijd met radio en televisie wordt gezegd, dat men de wereld in huis haalt.

Nu wil ik niet alles wat gezegd wordt om te waarschuwen tegen gelijkvormigheid bespottelijk maken. We mogen best weten en gewaarschuwd en vermaand worden, dat we in de Kerk anders hebben te leven, een andere status hebben dan men in de wereld heeft.

Maar er is nog een andere wereldgelijkvormigheid, die nog veel en veel erger is.

Wanneer iemand verdacht wordt iets misdään te hebben tegen de wet, dan wordt hij gedagvaard voor de rechtbank. Daarbij krijgt hij bijstand van een verdediger.

Is de uitspraak daar en het vonnis geveld, dan mag de man in hoger beroep gaan bij een gerechtshof. Tenslotte mag hij ook nog in cassatie gaan bij de Hoge Raad. Deze heeft dan geen bevoegdheid om de zaak te behandelen, maar heeft alleen na te gaan of de wet juist is toegepast tegenover deze verdachte. En als de wet volgens de Hoge Raad niet juist is toegepast, dan verwijst men deze zaak naar een heel ander gerechtshof in een heel ander ressort. Dus niet naar hetzelfde gerechtshof.

¹⁾ Achteraf het boekje van Simon (in Nederlandse vertaling) in handen krijgend bemerk ik

En deze methode van procederen wordt nu ook gevolgd in ons kerkelijk leven.

Maar dan in heel slechte zin.

Een verdediger wordt niet toegevoegd.

O, neen. Een ander mag zich er niet mee bemoeien.

Nu kennen wij in het kerkelijke leven geen misdadigers. Blijkbaar wel wetsovertreders, hoewel wij geen wet hebben. De kerkenordening is geen wet.

Maar we hebben wel broeders of zusters, hoewel van deze laatste niet zoveel, die bezwaarschriften indienen b.v. bij een classis. Is de uitspraak van deze niet naar de zin, dan naar de P.S. en uiteindelijk naar de G.S. En dat gebeurt niet alleen door een of andere broeder, maar ook door kerkeraden, classes en P.S.-en.

Zo fungeert dan de classis als rechtbank, de P.S. als gerechtshof en de G.S. als Hoge Raad. Met dit verschil met ons burgerlijke leven dat deze „Hoge Raad” niet beoordeelt of de „wet” is toegepast, maar die behandelt de zaak en doet daar uitspraak in. Meestal met meerderheid van stemmen. Soms met een heel kleine meerderheid (1 stem soms). Terwijl als men de volgende dag gestemd had en er andere „rechters” aanwezig zouden kunnen zijn, de stemming een ander verloop zou hebben gehad.

Wereldgelijkvormigheid. Maar dan een heel slechte, want wij hebben en kennen geen kerkelijke wetten. Daarvoor moet U wel bij Rome zijn.

Wij hebben een kerkenordening. En daarom geen hiërarchie. Onze kerkenordening spreekt een heel andere taal. Meer een Schriftuurlijke.

Wij kennen geen hoger beroep, al schrijft Ds Joh. Jansen dat in zijn verklaring der K.O.

Het is ook zo jammer, dat in de K.O. sprake is van „meerdere” vergaderingen. Alsof die, elk voor zich, meer gezag hebben tegenover een z.g. „mindere” vergadering. En dat sticht verwarring.

Het hoogste gezag, het hoogste aanzien heeft de kerk en als gevolg daarvan de kerkeraad. De andere zijn slechts vergaderingen, van afgevaardigden van die kerkeraad of kerkeraden. En zoals ik al zo dikwijls heb gezegd, die zijn geen zelfstandige lichamen, die de principalen zouden zijn van de kerkeraden en waaraan kerken of kerkeraden onderworpen zouden zijn.

Onze kerkenordening is toch zo duidelijk. Ik wil het voor de zoveelste maal nog eens herhalen.

Art. 29 zegt welke vergaderingen zullen worden gehouden. Art. 30 zegt: en hier hebt U het agendum. En art. 31 zegt: er kan nog een agendumpunt bij komen n.l. wanneer iemand bezwaar heeft tegen een uitspraak van DE (niet een, Ds Doornbos) mindere vergadering, dan mag hij een beroep doen op de zusterkerken in hun vergadering van hun afgevaardigden.

En dan ben ik het eens met Ds Doornbos, die laatst, dit artikel besprekend, in „Opbouw” zegt: Er staat duidelijk „iemand” en dat wil dus zeggen een broeder of een zuster. Een broeder of een zuster, die bezwaar maakt tegen een uitspraak van de kerkeraad. Dat wordt in art. 31 bedoeld met DE (bepalend lidwoord) mindere vergadering. En die broeder of zuster kan alleen maar een beroep doen op een (onbepaald lidwoord, met het oog op de tijd en de plaats van zulk een vergadering) z.g. meerdere vergadering.

Nu staat er nog iets bij, n.l. dat wat met de meeste stemmen besloten wordt (in zulk een geval) zal voor vast en bondig worden gehouden. Met andere woorden wat dat scheidsgerecht (want dat is vergadering dan) besluit, daar moeten beide partijen zich bij neerleggen. Daar is ze scheidsrechter voor. Geen rechtbank!

Maar mocht bewezen kunnen worden, dat deze uitspraak in strijd is met Gods Woord of de K.O. dan kan elk der partijen een beroep doen of de P.S. Maar dan zal deze geen uitspraak mogen doen in de zaak zelf, maar dan zal zij hebben na te gaan of de uitspraak inderdaad in strijd is met Gods Woord of K.O. ja of neen.

In dit geval dus hetzelfde wat de Hoge Raad doet als zij nagaat of de wet wel goed is toegepast.

Heel duidelijk volgt hieruit, dat een vergadering, b.v. een classis, of de P.S. nooit een beroep kan doen op een meerdere vergadering. Een vergadering is een vergadering, die slechts korte tijd wordt gehouden en op een ander tijdstip opnieuw en met andere afgevaardigden wordt saamgeroepen. Dan is het weer een heel andere vergadering. Zelfs een kerkeraad, die wel een vast lichaam is, kan slechts éénmaal een beroep doen, n.l. als hij kan bewijzen, dat een uitspraak van een classis ingeval van een bezwaar van een broeder of zuster tegen zijn uitspraak, in strijd is met Gods Woord of de K.O. op een te houden P.S. Maar verder kan hij ook niet gaan.

Dat gebeurt wel, maar dat is in strijd met de K.O. en dat is nu die wereldgelijkvormigheid.

Het heeft mij dan ook verbaasd, lezende in „Opbouw” van 15 juli j.l. onder de rubriek Persschouw de toespraak van Ds Van den Brink van Eindhoven, gehouden op de P.S. 1966 van Noord/br.,L., Zeeland (wat eigenlijk geen P.S. was, want alleen de twee classes Zeeland had-

den het voor het zeggen), dat hij dit niet door heeft gehad.

Want ik lees in die toespraak enkele zinnen, die gaan over handelingen, die volkomen in strijd zijn met de K.O.

Ik noem er een paar.

„Zoals u bekend is ligt het breukpunt in onze classis in het besluit van 16 Dec. 1965, gehandhaafd op 10 Febr. 1966 om het P.S. besluit van 8 September 1965 t.a.v. de erkenning van de kerkeraad de brs. Slingerland en Vonkeman niet voor vast en bondig te houden, maar daartegen in beroep te gaan bij de e.k. Gen. Synode.

De classis greep hierin naar haar recht, geschonken in art. 31 K.O.”

Daar hebt U dat weer. In beroep gaan. Zeg ook maar in hoger beroep gaan.

Maar dat staat niet in art. 31.

En ik vraag maar weer: kan een vergadering, die al lang afgelopen is en niet meer bestaat, in beroep gaan? Waar staat dat?

Waar haalt de (eigenlijk een) classis dat vandaan? Uit art. 31 zegt Ds v. d. B. Maar dat is niet waar! Dat staat er niet. Alleen een broeder of zuster kan dat doen.

Nog zulk een zin.

„Onwettig was ons besluit geweest, als wij de beslissing van de P.S. eenvoudig naast ons neer hadden gelegd.”

Toen ik dit las heb ik toch wel even mijn ogen uitgevreven.

Onwettig.

Ja, dat zou het geweest zijn in de wereldgelijkvormige manier, waarop wij handelen.

Maar naar de kerkenordening en ook naar de Schrift zou het heel juist zijn geweest.

Ik heb dat nu hierboven m.i. toch wel duidelijk uiteengezet.

De classis is de mindere van de kerkeraad. Eigenlijk moet ik weer zeggen EEN classis, want het is maar een gewone vergadering van afgevaardigden van kerken.

Een P.S. is de mindere van classis en kerkeraad. Een G.S. is de mindere van een P.S., classis en kerkeraad.

Men mag Kuiper voor mijn part geheel vergeten over zijn stelling van de veronderstelde wedergeboorte als men hem maar niet vergeet met hetgeen hij gezegd en geschreven heeft over de verhouding van de kerkelijke vergaderingen.

Dat was puur naar de kerkenordening.

Tenslotte nog dit:

„Zou een classis zich voor wat zij ziet als een vertekening van de situatie niet mogen beroepen op de meerdere vergaderingen, dan alleen op straffe van zonder meer uit het kerkverband uitgevallen te zijn?”

Dan zeg ik: neen, een classis, en ik herhaal dit, een eenmalige vergadering, kan zich niet beroepen op een meerdere vergadering.

Dat kan, kan, kan NIET.

Aan het begin van dit artikel heb ik gezegd, dat er een andere, echte recht kerkelijke weg is.

Welnu, dat is de weg, die de Here Christus, die van zichzelf zegt, dat HIJ is de weg, de waarheid en het leven, ons als Hoofd van de Kerk ons wijst. Hem zullen wij op die weg volgen. In alles wat wij doen, persoonlijk, zowel als kerken, zullen wij elkander liefde en barmhartigheid bewijzen. En als wij tegenover onze medebroeders of -zusters recht moeten doen, dan zullen wij dat doen in gehoorzaamheid aan Hem. Dan vragen wij geen gehoorzaamheid aan onszelf of we broeders of zusters zijn of kerken of kerkeraden of classes of andere z.g. meerdere vergaderingen. Dan schakelen wij ons zelf uit en dan doen we werkelijk recht tegenover onze broeders. Om Christus' wil.

Dan vragen we ons af, als we Ds v. d. Ziel moeten schorsen, als we een hele groep kerken uit ons midden weren (uitspraak P.S. Zeeland), of de Here Christus, het Hoofd der Kerk en de Heiland ook van die broeders en zusters, dat wel kan goedkeuren.

Dat is de ware kerkweg.

Die nu gevolgd wordt is wereldgelijkvormig en eigenlijk nog erger.

Schiedam.

J. B. van Rongen Sr.

In „Opbouw” van 25 november j.l. wordt onder het hoofd Kerknieuws bericht dat „de classis 's-Gravenhage uitspraak heeft gedaan over een viertal bezwaarschriften, die bij haar waren ingediend door drie ambtsdragers en een lid der gemeente van 's-Gravenhage-Loosduinen.”

Na een poging tot weergave van de voorgeschiedenis van dit gebeuren volgt die uitspraak, voorafgegaan door de overwegingen en oordelen.

Op de uitspraak, noch op de constateringen, en oordelen van de classis kan hier worden ingegaan. Wel mag dat op de poging tot weergave van de voorgeschiedenis, aangezien die poging niet afkomstig is van de classis zelf, doch van degene die het bericht aan Opbouw toezond.

Het resultaat van die poging behoeft correctie, aangezien tegen de bedoeling van de schrijver in een beschuldiging wordt geuit, die zo lang zij nog niet door de beschuldigde is erkend en hij er rechtens nog tegen op kan komen, niet rechtsgeldig is. Het doet er hierbij niet toe dat de

classis in haar constatering eenzelfde beschuldiging lanceert. De schrijver van het bericht kan zich hierop pas beroepen wanneer de beschuldigde de rechtmatigheid van de beschuldiging aanvaardt of langs andere weg is komen vast te staan dat de beschuldiging juist is.

De berichtgever had om deze redenen niet mogen schrijven: „Deze laatste” (bedoeld is het bezwaarde gemeentelid) „had bij zijn kerkeraad bezwaar gemaakt, dat ds. J. W. Verhey in de preek... de beloften Gods... niet had verkondigd” (a), maar: „Deze laatste had bij zijn kerkeraad het bezwaar ingebracht dat ds. J. W. Verhey in de preek... de beloften Gods... niet zou hebben verkondigd”. (b).

Formulering (a) vermeldt de niet-verkondiging als een feit, formulering (b) verdisconteert de mogelijkheid dat het bezwaar ongegrond is en met succes kan worden bestreden. En zo lang die mogelijkheid ondanks de met (a) overeenstemmende constateringen van de classis nog bestaat moet ze in de berichtgevingen verdisconteerd blijven.

Ik wil gaarne veronderstellen dat de schrijver het in principe daarmee eens is. Ware hij een Duitser — wat ik niet wil veronderstellen — dan had hij die fout niet gemaakt, omdat het Duits zoals hij zal weten door de grammaticaal noodzakelijke gebruikmaking van de indirecte Rede ondubbelzinniger aangeeft het zeer belangrijke verschil tussen „had” en „zou hebben”. Als Nederlanders halen wij die twee gemakkelijker door elkaar, wat evenwel de rechte beoordeling van zaken ernstig kan schaden. Vandaar dit „Ingezonden”, voor het opnemen waarvan in u, Redactie, gaarne dank zeg.

M. Siesling

Een brief uit India

De hieronder volgende brief kregen wij van ds. G. Swami Dorai uit Kangayam-Madras, S. India.

Wij weten niets anders van hem te vertellen dan in deze brief te lezen staat. Wij hebben geprobeerd om voor hem iets te doen via de hulpacties voor India, waar zovelen voor gegeven hebben. Deze antwoordden mij echter dat zij zich op enkele grote projecten moesten concentreren, omdat anders het geld gezien tegen alle nood al te gauw uitgeput zou zijn. Daarom willen wij ons thans tot u richten met het verzoek de brief te lezen, en, als u iets voor deze man (deze mensen) wilt doen, hem direct geld te sturen, of anders op onze giro, met vermelding „voor ds. Swami Dorai, India”, waarna wij voor de verzending zorg zullen dragen. Onze giro is 173747, t.n.v. prof. dr. H. R. Rookmaaker.

Hier is dan de brief:

Matth. 25 : 40, 45.

Groeten in de naam van onze Here Jezus, onze Heiland. Ik kreeg uw adres en ik schrijf u deze brief over mijn noden en mijn dienst. Ik ben vanaf 1951 een dienstknecht van de Here in het gebied Kangayam waar grote hongersnood heerst. Kangayam is een droog gebied en het is heel moeilijk om zelfs maar drinkwater te krijgen. De mensen zijn hier arm en eten schraal voedsel zoals oliekoeken, zaden, noten en schillen.

Wij hebben hier een school, een weeshuis en een gaarkeuken. Behalve mijzelf zijn er hier nog 31 predikers die dit werk doen.

Ik heb al wat ik bezat verkocht en uitgegeven voor de dienst van de Here en ik hoop op hulp van het volk des Heren.

Wij zijn in grote nood. De prijzen voor voedsel zijn te hoog, zodat er velen van honger sterven. Daarom vraag ik u nederig hulp te zenden aan:

Rev. G. Wwami Dorai, I.M.F. Inc., A/C No. 1158 the State Bank of Erode, S. India.

God zegene U,
Uw broeder in Christus,
w.g. G. Swami Dorai.

PERSSCHOUW

Predik alleen maar het Evangelie!

In één van onze kerkbladen werd afgedrukt het verhaal dat eens door prof. Polman in naar ik meen het Geref.Weekblad, werd gepubliceerd.

Het is het verhaal van een ontmoeting met een duitser in een trein.

En het ging daarbij over de kerkgang in Duitsland.

Hier is het verhaal:

Het begint met een opmerking van een duitser:

„Ga aanstaande zondag een? naar een protestantse kerk, om het even waar. Weet u wat u daar ziet? Een paar oude vrouwen en kinderen. De grote massa komt niet meer. En weet u waaraan dat te wijten is. Aan de dominee. Die lui hebben geen boodschap meer en geloven niet meer in wat ze verkondigen. Ze praten wel

over de Here Jezus, maar ze hebben Hem pas-klaar gemaakt voor de mens van vandaag. U weet dat wel. Bij jullie in Holland hebben ze ook van die moderne dominees. Geen Zoon van God, geen zoendood, geen opstanding, geen hemelvaart. Dat noemen ze tegenwoordig mythen. Dat neemt de moderne mens niet meer. Daarmee moet je bij een fabrieksarbeider niet aankomen. Dat heet aanpassing, meneer. Nou voor een dergelijke aangepaste Christus loopt niemand warm. Daarom is het bij ons in de kerken een dode boel. En dat ligt aan de dominees.

Mijn vriend, die nogal wat in Hoekendijks geschriften gelezen heeft, liet enkele woorden over de secularisatie en post-christelijk vallen, om aan zijn overbuurman duidelijk te maken, dat het toch zeker niet aan de dominees ligt dat deze ontkerstening hand over hand is toege-nomen, maar ook aan de totaal veranderde geestesconstellatie. Maar daarvan wilde deze Duitser niets weten. Neen, neen, meneer, dat is de diepste oorzaak niet. Het ligt aan de dominees. Ik zal het u bewijzen.

Ik woon in X (de plaatsnaam ben ik vergeten), zoals u weet een grote fabrieksplaats. Het was bij ons in de kerk als overal. Er werd elke zon-dag eenmaal gepreikt, maar men kon het even-goed nalaten. Er kwam toch zo goed als geen sterveling. Totdat we een nieuwe dominee kregen. Ik dacht: wat moet dat worden? In alle kranten, bij de ingang van de meeste fabrieken, op meer dan één publikatiezuil had de man vóór zijn intrede advertenties en plakaten aan-gebracht, waarop met grote letters stond, dat hij de mensen een groot geheim kwam vertellen, dat iedereen moest horen.

De zondag van de intrede brak aan en wat anders nooit gebeurde, de kerk zat vol. Ik zat er ook en we waren allemaal nieuwsgierig. En wat kwam er? Niets dan het oude onvervalste e-vangelie, maar gebracht op een wijze, dat je aan alles voelde: dit is echt, waar en waarachtig.

Nu ja, zei m'n vriend, voor een keer gaat dat nog wel.

Voor een keer, meneer, nee, nee, het is van-daag nog zo! Als de kerk om tien uur begint, zit ze om halftien al vol.

Dan is het zeker een groot redenaar, een boeiend spreker, die de massa weet te trekken?

Helemaal niet. Maar de man gelooft in zijn boodschap. Hij gelooft, dat Jezus ook vandaag nog de Heiland der wereld is, die zondaren wil zalig maken en zalig maakt. Dat duurt nu al bijna twee jaar lang en de belangstelling is on-vernederd. Daarom geloof ik van dat post-christelijke, waarover u het hebt, niet zo veel. Bij ons is het geen primitieve, conservatieve boerenbevolking. Het zijn meest fabrieksarbeiders, maar ze luisteren, ze luisteren met heel hun hart. En daarom zeg ik: het ligt aan de dominees".

Zo is het gelukkig ook nog wel eens.

Als het Evangelie, het echte en volle, gepre-dikt wordt, komen er altijd nog „heilbegerigen". Want die zijn er nog velen.

Juiſt in onze verwarde en verwarrende tijd.

C. V.

Over de „Acte van Vrijmaking"

In de „Kamper Kerkbode" schreef ds. Visee over de „Acte van Vrijmaking" het volgende:

In sommige brieven aan de kerkeraad werden de leden van de raad herinnerd aan de Acte van vrijmaking, die door hen destijds zou zijn onder-tekend, in een enkel geval met de vraag of zij nog achter hun destijds geplaatste handtekening stonden?

Op dat punt wil ik even ingaan, daar ook in ónder de broeders en zusters gevoerde gesprek-ken die vraag telkens weer opduikt.

Nu is het mij niet bekend of er in de kerke-raad broeders zijn, die in 1944-1945 die acte heb-ben onderschreven. Maar wel staat vast, dat bij de kerkelijke gebeurtenissen van 1944 te Kam-pen deze acte nimmer heeft gediend. Toen in 1944 ds. C. H. Lindeboom en 28 ouderlingen door de synode(!) werden geschorst zijn ze gewoon doorgeslagen met hun werk en hebben zij als ambtsdragers van het bezwaard gedeelte van Kampens kerk zich op de eerstvolgende classis Zwolle van de Gereformeerde Kerken in Neder-land als afgevaardigden van de kerk van Kam-pen gemeld, ordelijk, met een ordelijke geloofs-brief en zijn toen door de classismeerderheid heengezonden. Om ook toen gewoon door te gaan. Als ambtsdragers van de Gereformeerde Kerk van Kampen. Maar daarbij heeft niemand van hen de „Acte van Vrijmaking" ondertekend.

Dat is ook niet geschied — ik spreek nu voor mijn geval — te Leerdam. Op 12 september 1945 werd ik door de classis(!) Gorinchem geschorst, aldus ook in strijd met de artikelen 79 en 80 van de kerkorde, zonder voorgaand oordeel van de kerkeraad van Leerdam en van de raad van de naastgelegen kerk van Schoonrewoerd. Op 13 september vergaderde de Leerdamse kerkeraad, die mijn schorsing niet aanvaardde en mij op-droeg des zondags mijn dienst waar te nemen. Maar ook te Leerdam heeft niemand de Acte van Vrijmaking getekend.

Zo liggen de feiten.

En zo is het op tal van plaatsen gegaan. Te Amersfoort, Utrecht, Wormer, Hattem, Wezep (Gld.), enzovoorts.

Daar komt nog iets bij.

Toen op de veertiende oktober 1834 een aantal gelovigen te Ulrum zich afscheidden van de Ne-derlands Hervormde Kerk hebben zij dat ge-daan met de Acte van Afscheiding. In deze Acte van Afscheiding hebben zij, zich afscheidende van de Ned. Herv. Kerk verklaard, dat zij han-delden naar artikel 28 van de nederlandse ge-loofsbelijdenis, zich afscheidende van de valse kerk om zich te voegen bij de ware kerk en be-reid zich te verenigen met elke op Gods Woord gegronde vergadering. Maar dat was het oordeel van de gelovigen te Ulrum. Op andere plaatsen werden andere Acten gebruikt. Of helemaal geen Acte met handtekeningen.

Het is niet te ontkennen: die Acte van Af-scheiding is een belangrijk kerkhistorisch docu-ment. Maar zij is géén VIERDE FORMULIER VAN ENIGHEID. Van niemand is ooit bij toe-treding tot een der afgescheiden gemeenten be-halve instemming met de leer die in deze afge-scheiden kerk geleerd werd, instemming ge-vraagd met de Ulrumse Acte van Afscheiding en nimmer is van een ambtsdrager gevraagd dat hij nog iets anders betuigen zou dan instemming met de belijdenisgeschriften der Gereformeerde Kerken.

Met andere woorden: het oordeel van de zich afscheidende gelovigen van Ulrum dat afschei-ding van de Nederlandse Hervormde Kerk be-tekende afscheiding van de valse kerk is nimmer een geloofsartikel van de Gereformeerde Kerken geweest.

Hetgeen ook de verdere geschiedenis toont.

De dolerenden van 1886-1887 hebben nimmer de Ned. Herv. Kerk als valse kerk bestempeld, bewust verklaard, dat zij zich niet afscheidden van de Hervormde plaatselijke kerk, maar als zodanig verwierpen, het "synodale juk" afschud-den om alsnu terug te keren tot een schriftuur-lijke kerkregering. Zij hebben nimmer de Her-vormde Kerk als valse kerk genoemd.

En bij de vereniging van de Chr. Geref. Kerk en de Nederduitse Gereformeerde Kerken (do-lerende), in 1892, hebben de eersten van de laat-ten niet geëist uit te spreken: dat de Hervormde Kerk al valse kerk was, de laatsten niet van de eersten dat ze dat gevoelen zouden moeten prijs-geven.

Ook in de verenigde kerken is het nimmer een geloofsartikel geweest: de Hervormde Kerk is de valse kerk.

En zo staat het met de Acte van Vrijmaking. Deze acte heeft génerlei kerkelijk gezag. Men kan in de vrijgemaakte kerken over de oordelen in deze acte genoemd, denken zo men wil. Het enige wat ons kerkelijk verbindt is het geloof in onze Here Jezus Christus naar de Schriften, het geloof zoals dat beschreven is in de Drie formulieren van enigheid.

En daarbij is niet een vierde formulier van enigheid: dat de synodale kerken valse kerk zou-den zijn. Wie dat oordeelt, oordeelt dat. Maar in-dien iemand dat oordeel niet heeft, die heeft dat oordeel niet.

De Acte van Vrijmaking zegt het ook niet.

Over deze zaken heb ik destijds vaak gespro-ken met mijn buurman, professor Greijdanus. Die dacht er niet aan de synodale kerken als „valse kerk" te betitelen. Hij heeft me meer dan een-maal gezegd: Ze deden wel dingen, die van de valse kerk zijn, en ik weigerde daaraan mee te doen. Daarom heeft men mij geschorst en uitge-worpen.

Nu kan ik mij indenken, dat men bij deze ver-melding van professor Greijdanus opmerkt, dat het niet aangaat zich te beroepen op gesprekken met overledenen. Akkoord. Daartegen merk ik echter op, dat professor Greijdanus zich niet slechts tegenover mij zo uitgelaten heeft, er zijn — ook in Kampen — nog andere getuigen. Voorts zou men mij nu ook eens kunnen geloven.

Maar er is één onwraakbaar schriftelijk getui-genis. Dat zijn de gedrukte redevoeringen en verslagen van het Amersfoortse congres van 1948. Daar sprak Greijdanus over de kerk. In de bespreking wilde men hem uit de mond persen dat de Synodale Kerken valse kerken waren. Greijdanus zei het niet. Hij heeft telkens her-haald: daaraan kent ge de ware, daaraan de valse kerk. Men leze en herleze.

We hebben ons in 1944 e.v.j. niet afscheiden maar vrijgemaakt; vrijgemaakt van leer- en tuchtbesluiten van kerkelijke vergaderingen. Dat doende zijn we op de oude weg gebleven. Ge-woon doorgeslagen; gebleven bij de leer van de Gereformeerde Kerken in Nederland.

We hebben er in 1944 e.v.j. niets bijgekregen. Ook niet, zoals iemand schreef, „de rechte leer teruggekregen". Want we zijn die rechte leer nooit kwijt geweest. En wat men ons erbij géven wilde, de leeruitspraken over verbond en doop, over de onsterfelijkheid der ziel, de algemene genade en zo, dat hebben we niet aanvaard. En zijn gewoon doorgeslagen.

Daar staan we nóg.

Van ganser harte.

Niet een beschouwing over de vrijmaking ver-bindt ons; we zijn vrijgemaakt. We hebben niet willen meewerken aan het uitwerpen van ge-trouwe ambtsdragers en aan het uitwerpen van broeders die niets gedaan of geleerd hadden te-gen Gods heilig Woord.

Dat willen we ook vandaag niet.

Niemand uit de kerk werpen, omdat hij een andere kerk, „beschouwing" heeft dan wij, anders denkt over de afscheiding of de doleantie of de vrijmaking dan z'n broeders. Maar een zijn met allen die gewassen zijn door Christus' bloed en geheiligd door zijn Geest (art. 27 n.g.b.), en daar-om geen gemeenschap hebben met werken der duisternis. Zulks naar de artikelen 27-31 van de nederlandse geloofsbelijdenis.

G. Visee

Het is goed — en nodig — aan deze simpele, elementaire woorden te herinneren.

De deputaten van onze synoden die samen-spraken met die van de Christel. Geref. hebben tegen deze steeds gezegd: U moogt denken over „1892" wat u wilt. Wij denken over „1892" zoals wij dat steeds hebben gedaan. Maar dat verschil in beschouwing over en taxatie van een kerk-historisch gebeuren mag nooit een grond zijn om kerkelijk gescheiden te leven!

Daarvoor is overeenstemming in belijdenis nó-dig en voldoende.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen: te Zoutespui: ds. S. Braaksma te Souburg-Vlissingen; te Dalfsen: ds. M. K. Drost te Mariënberg; te Hengelo (2e maal): ds. M. Brandes te Meppel; te Overschie: ds. J. M. Smelik te Almkerk-Werkendam; te IJsselmuider-Grafhorst: kand. J. Kranenburg te Kampen.

Aangenomen: naar Barendrecht: kand. W. G. Rietkerk te Lisse.

Bedankt: voor Zuidhorn: ds. M. K. Drost te Mariënberg.

Ds. K. J. Kapteyn. De kerkeraad van de gemeente te Arnhem sprak, naar aanleiding van het herhaald voorgaan van ds. K. J. Kap-teyn, legerpredikant te Arnhem, voor de "Te-huis-gemeente" te Groningen-Zuid, uit, dit voorgaan af te keuren.

ADRESSEN

Surhuisterveen: scriba: A. Lanting, Burma-niastraat 45, Surhuisterveen, tel. 05124-568.

Leek (Gr.): Dr. B. Jongeling, Carel Hiero-nymuslaan 54, Leek.

KORT VERSLAG

van de vergadering van deputaten-curatoren van de Theologische Hogeschool van "De Gerefor-meerde Kerken in Nederland" in het gebouw van de hogeschool op vrijdag 16 december 1966.

Aanwezig alle deputaten-curatoren en de hoog-leraren dr. L. Doekes, J. Kamphuis en H. J. Schilder. Ook was tegenwoordig de benoemde hoogleraar J. van Bruggen. Prof. C. Veenhof zond bericht van verhindering.

art. 1 **opening.**
De president-curator, ds. D. van Dijk, opent de vergadering, leest uit Gods Woord II Tim. 2: 1-13 en vraagt de ze-gen des Heren over de vergadering.

art. 2 **notulen.**
De secretaris, ds. H. Veltman, leest de notulen van de vergadering van 25 november 1966; ze worden door de ver-gadering vastgesteld.

art. 3 **rapport afscheid ds. J. van Bruggen.**
Ds. J. ten Hove rapporteert, dat hij bij het afscheid van ds. J. van Bruggen van de kerk te Daarlerveen de curato-ren heeft vertegenwoordigd en namens curatoren het woord heeft gevoerd.

art. 4 **ingekomen stukken.**
Van prof. H. J. Schilder is bericht ont-vangen, dat hij verhuisd is naar de Wortmanstraat 107.

- art. 5 **reglement van de Theologische Hogeschool.**
De bespreking van het reglement van de Theologische Hogeschool (zie Kort Verslag van de vergadering van 25 november 1966 art. 6) wordt voortgezet. De vergadering stelt het reglement, zoals het aan de generale synode te Amersfoort-West 1967 zal worden voorgesteld, vast.
- art. 6 **verslag van curatoren aan de eerstkomende generale synode.**
Het door de secretaris van curatoren geconcipeerde verslag van curatoren aan de generale synode van Amersfoort-West 1967 wordt besproken. Het verslag wordt vastgesteld.
- art. 7 **verslag van de bibliotheek over 1965/66.**
De bibliothecaris, de heer A. J. Roukema, komt ter vergadering en brengt het verslag uit over de bibliotheek over 1965/1966. Nadat de bibliothecaris enkele vragen heeft beantwoord, ontvangt hij de dank van de vergadering voor zijn verslag en voor de door hem aan de bibliotheek betoonde zorg. Het verslag zal in de kerkelijke pers worden gepubliceerd.
- art. 8 **vergadering met deputaten-financiël.**
De vergadering van curatoren wordt onderbroken voor een vergadering van deputaten-curatoren met deputaten-financiël, waarin aan de orde komen:
- a. **notulen van de gecombineerde vergadering van 6 december 1965.**
De notulen van de vergadering van deputaten-curatoren en deputaten-financiël van 6 december 1965 worden door de secretaris, ds. H. Veltman, gelezen en door de vergadering vastgesteld.
- b. **vaststelling van de begroting voor de Theologische Hogeschool over '67.**
Na bespreking van de door de deputaten-financiël ingediende begroting voor de Theologische Hogeschool over 1967 wordt deze vastgesteld. Zij sluit met een tekort van f 19.780,—. Voor 1967 wordt van de kerken gevraagd per ziel f 2,45.
- c. **eventueel verhoging der honoraria en pensioenen.**
De vergadering wijst een commissie aan om zo mogelijk zo tijdig een advies op te stellen over een eventuele verhoging der honoraria en pensioenen dat deze zaak nog behandeld kan worden ter generale synode van Amersfoort-West 1967.
- d. **het nazien van de administratie van de bibliothecaris.**
Ds. H. Veltman brengt mede namens broeder T. Sikma rapport uit over het nazien van de boeken van de bibliothecaris over 1964/1965/1966. Zij hebben alles in orde bevonden. De bibliothecaris wordt gedechargeerd.
- art. 9 **vergadering van het Greijdanus-Kruithoffonds.**
Vervolgens wordt de vergadering onderbroken ten behoeve van de vergadering met het bestuur van het "Greijdanus-Kruithoffonds".
- a. de notulen van de vergadering van 6 december 1965 worden door broeder J. D. Oosterom gelezen en door de vergadering vastgesteld.
- b. ds. D. van Dijk rapporteert mede namens broeder H. Oosterhuis over het nazien van de boeken over de jaren 1961 tot 1965. Alles is in orde bevonden. Aan de penningmeester wordt decharge verleend.
- c. Voorts worden de balans per 21 december 1965 en de rekening van baten en lasten over 1965 vastgesteld. Over 1965 kon f 3.749,67 ter ondersteuning aan studenten worden uitgekeerd.
- d. De vergadering besluit de rente van uitstaande hypotheaire leningen te brengen op 6%.
- e. In het moderamen worden herbenoemd ds. D. van Dijk, br. H. Oosterhuis en br. J. L. Oosterom.
- art. 10 **nazien van het accountantsrapport.**
De curatoren ds. A. I. Krijtenburg en F. de Vries worden aangewezen het accountantsrapport over 1965 na te zien en daarover te rapporteren aan een volgende vergadering.

- art. 11 **volgende vergadering.**
De volgende vergadering van deputaten-curatoren wordt vastgesteld op donderdag 26 januari 1967 des morgens te half tien.
- art. 12 **verjaardag van de president-curator.**
De assessor wenst namens curatoren ds. D. van Dijk geluk met het feit dat hij op de dag van morgen zijn 79-ste verjaardag hoopt te vieren. We zijn de Here dankbaar dat ds. D. van Dijk nog op zo hoge leeftijd zo vitaal mag zijn en zijn plaats als president-curator in ons midden mag innemen. De pro-rector, prof. H. J. Schilder, sluit zich hierbij namens de senaat aan.
- art. 13 **kort verslag.**
De vaststelling van het Kort Verslag wordt aan het moderamen opgedragen.
- art. 14 **sluting.**
Na dankgebed bij monde van ds. A. I. Krijtenburg sluit de president-curator de vergadering.
Namens deputaten-curatoren,
F. de Vries,
h.t. assessor.

Zijn naam is "De Driehoek"

Het heeft lang geduurd voordat er een beslissing kon worden genomen aangaande de naam van het tehuis. Er kwamen in totaal 125 suggesties binnen. Ze varieerden van "Liefde en Lof" tot "Blikopener". De namen "Schutse" en "Haven" met tal van variaties daarop domineerden sterk. Heel wat kindertehuizen dragen reeds een van deze namen. Een keuze daaruit zou op het terrein van de kinderscherming verwarrend hebben gewerkt. "De Driehoek" werd eveneens in verschillende uitdrukkingvormen voorgesteld. Gezien de vorm van het terrein en het tehuis, werd het een haast vanzelfsprekende zaak, dat dit in de naam van het tehuis tot uitdrukking moest komen. Het besluti werd dan ook met algemene stemmen genomen.

Vanaf heden spreken we dus niet meer over "tehuis", doch in de plaats daarvan komt nu "De Driehoek".

Laat het spoedig een begrip onder ons mogen worden, waarom heen we ons als een hechte gemeenschap opstellen; gevormd door de drie pijlers: gezin en kerk, saamverbonden door het verbond des Heere.

"Een echtpaar gevraagd"

Heeft u de advertentie gelezen in het Gereformeerd Gezinsblad en Opbouw? Daar de Reformatie reeds gedrukt was, moest plaatsing ervan worden uitgesteld tot 7 januari a.s. Wij hopen, dat er voldoende reacties komen, waardoor het mogelijk wordt een verantwoord beslissing te nemen. De vraag waarom het gaat is: Wie is bereid om de jeugd der kerk te helpen in omstandigheden, waarin de eigen ouders die hulp niet kunnen of niet willen verlenen. Dit is niet af te doen met "vrome woorden of stout geschreeuw" over het betonen van barmhartigheid. Hier wordt "de daad" gevraagd. Het waar-maken van wat we zo gemakkelijk zeggen.

De bouw

is ondanks de vele regen gestaag doorgaan. Het "ondergrondse" werk nadert zijn voltooiing. Zelfs is reeds een gedeelte van een muur te zien. De richtdatum voor de opening van "De Driehoek" mag worden gesteld medio oktober 1967. We zien er reeds naar uit.

Want... het is nodig

Wij geven u twee voorbeelden, welke zich in het afgelopen jaar voordeden. Allereerst dan drie kinderen uit een gezin. Deze bleken bij een bezoek aan een consultatiebureau voor kinderen zo ernstig verwaarloosd te zijn, dat twee ervan onmiddellijk naar het ziekenhuis werden doorgestuurd en vervolgens door justitie in een kindertehuis werden geplaatst.

Dan zijn er de 7 kinderen, die volgens de Kinderrechter allen tijdelijk naar een zgn. neutraal tehuis moesten.

We zouden meer voorbeelden willen en misschien ook moeten geven, doch het kan niet. Het zou een daad van on-barmhartigheid zijn tegenover de betrokkenen. Laten de gegeven voorbeelden voor u een duidelijke

Redactieleden:

Dr. J. BOSCH, P. GROEN, Prof. Dr.
H. J. JAGER, Prof. C. VEENHOF,
Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

H. J. Jager, Jan v. Arkelstraat 7, Kampen

Geref. Persvereniging „Opbouw“:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg,
Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.
Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

Zolang voor mijn gezin nog geen passende woning beschikbaar is, vraagt ondergetekende (ambtenaar) per 1 februari a.s.

GEMEUBILEERDE KAMER MET PENSION

in de stad Groningen.

br.a. G. A. Hanemaaijer,

Heemstedelaan 20, Utrecht, tel. 030 - 80596

taal mogen spreken. Probeer "tussen de regels door te lezen".

Huishoudgeld en verwachting

De reacties op de vraag aan de kerken f 1,- per ziel bij te dragen in het huishoudgeld of werkkapitaal van "De Driehoek", waren tot nu toe bemoedigend. Onzerzijds is er het vertrouwen, dat met het vorderen van de bouw ook de bijdragen voor "De Driehoek" zullen toenemen.

Dit vertrouwen putten wij uit de woorden van Deut. 31 : 8: "de Heere, Die gaat voor u (en ons) uit". Met deze zekerheid willen wij met u 1967 binnentreden.

Verantwoording

Uit dankbaarheid voor de geboorte van dochter of zoon: 12,50; 10,-; 10,-; 10,-; 5,-; Karin 25,-; Bram 5,-; Peter 20,-; Gerdi Catharina 5,-; Gerrit 5,-; feestagte: 10,-; 5,-; 10,-; 25,-; 20,-; 10,-; 10,-; 15,-; met dank voor gelukwens 2,50; gift van oma, als dank voor Peter Anne 10,-.

Huwelijk: 10,-; 10,-; 10,- en 5,-; veel succes en hartelijk dank voor felicitatie 10,-.

Namens ons vijftal 15,-; Rehobothschool te Hoogkerk 16,-; 1e afdracht Geref. Oppacentrale, Arnhem 60,-; via de correspondent te Bedum 12,50; Vrouwenver. "Houdt u naar het woord" 26,50; via onze secretaris, "opbrengst coll. sectievergaderingen Utrecht-Centrum" 71,50; G.M.V., ièoevè prof. J. G. K., 14,40; "Een steentje voor het huis, dat gebouwd wordt voor het kind" 15,-. "Opa en Oma": hartelijk dank voor uw fijne brief en de ingesloten 15,-.

In totaal ontvangen van kerken 108,30, van particulieren 1.639,21.

Huishoudgeld: 10.041,91.

Giften en collecten ontvangen wij gaarne op postrekening nr. 52325 t.n.v. de Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Drukkerij Steenberg

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerij